

Ս Ի Ո Ն

Ժ.Դ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1940

Մ Ս Ր Տ

ԹԻԻ 3

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք

Տօնը որուն յիշատակին առջեւն ենք նորէն, մեր պատմութեան լոյսին եւ սերունդներու գիտակցութեան մէջ դադրած է այլեւս սրբոց պարզ տօնակատարութիւն մը ըլլալէ, և դարձած աշխարհահայեացք մը, գոյութեան պայքարի ուղեգիր մը՝ նետուած մեր պատմութեան արիւնոտ էջերուն:

Վարդանանց պատերազմը նախ իրագործումն է այն մեծ ու լուսաւոր իտէալին, որ դար մը առաջ իր երկնային լոյսն ու կրակը բերաւ խառնելու Հայուն ցեղապաշտ եւ իմացապաշտ հոգիին: Եւ Հայուն ցեղայնութիւնը միացած Քրիստոնէութեան բերած այդ հոգեկան ոյժին, անընկճելի զօրոյթ մը դարձաւ, երբեք չխորտակուելու համար ճակատադրի հարուածներէն, որոնք այնքան յաճախադէպ եղան մեր պատմութեան մէջ:

Ռազմագիտական տեսակէտով չէ որ մեծ կը փնայ այս մարտնչումը, թէեւ իբրեւ պզտիկ ժողովուրդի մը կողմէն մեծ պետութեան դէմ մղուած կռիւ, աւելի քան գեղեցիկ է իր յուսահատ՝ բայց գիտակից պայքարով: Բիրտ ոյժի դէմ իրաւունքին գուպարն է ան, այս պատճառաւ, պատերազմէ աւելի դիւցազնութիւն մըն է անիկա: Ազգերը բարձրագոյն ոգեւորութեան, ինքնամոռացութեան մէջ միայն այս վիճակին կուզան, ամէն ինչ ի սպաս դնելու արդար դատի մը, եւ զազափարի մը սիրոյն:

Քրիստոնէութիւնը Հայաստանի մէջ այս անգամ անմոռնջ նահատակի մը պէս չէր ուզեր իյնալ, զինուած եղունգներով եւ աւազներով, կ'ուզէր մարտնչիլ եւ ցոյց տալ որ կեանքէն աւելի բարձր իրականութիւններ կան, որոնց համար կ'արժէ մեռնիլ, երբ կարելի չէ անոնց համար ապրիլ:

Հաշիւ կամ դիւանագիտութիւն չէ որ կը գործեն այլեւս, այլ կրօնի և հայրենիքի սէրը, եւ անոնց հաւատարիմ փառաւորներ, որ չի տրամաբաններ, այլ կը զգայ թէ մեռնիլը անհրաժեշտութիւն մըն է հոն, ուր կեանքը կորսնցուցած է այլեւս իր նշանակութիւնը: Կրօնի հրաշքը, եւ հայրենիքի բնագդական սէրը երբ լծորդուին ժողովուրդի մը հոգիին մէջ, դիւցազնութիւնը կը սկսի: Վարդանանց շարժումը Աւետարանով լուսաւորուած ազգի մը խղճմտանքին հանդի-

առաջ պայթեցին է, և զիշէի բացատրութեամբ, իրագործումը զիտակից մահով անմահանալու երազին:

Այդ հաղափրութեամբ զէպքին կը մօտենան երկու ժամանակակից մասնագիտները, եւ այդ զգացումով ներհային իր քնարին վրայ կը նուագէ այդ զիշտագնական ազամին խորհուրդը:

Մարմնական կռիւ մը չէ ան, այլ հոգեւոր առաքինութեան մեծագործութիւն մը, ինքզինքը իրագործելու կերպ մը եթէ կ'ուզէք, տալու համար իր զգումը զործողը արիւնի գեղեցիկ քերթուածի մը մէջ. առանց այդ արիւնոտ էջերուն, պատմութիւնն ու կեանքը կը պարպուին բանաստեղծութենէ եւ իմաստէ:

Քառասուն տարիներ սովորեցաւ Հայր Սահակ-Մեսրոպեան դպրոցներուն մէջ, եւ երեսունհինգ տարիներ պաշտպանեց իր ստացածը սրով: Ոչ մէկ ժողովուրդ պատմութեան մէջ մզած է այս օրինակ կռիւ իր հոգեկան ու մտաւոր երկմանութեան ի խնդիր: Արեւելքի եւ Արեւմուտքի պայքարը ոչ մէկ տեղ այս շախմատ ընդլայնած է սահմանները պատմութեան արիւնոտ տրամային:

Սխալած չէին Վարդանանք, եւ սխալած չէ Հայր իր նահատակման սրտովին սրբեզրած այս ուղղութեանը մէջ: Խոհեմութիւն եւ դիւանագիտութիւն, յանուն սրուն կը խօսին ըտրոր ժամանակներու մետասաներորդ պահու տեսաբանները, քիչ անգամ, չքսելու համար երբեք փրկարար է:

Ամէն դար իր Վատակը սննի, համակերպութեան, այսինքն ժամանակի մարդը, ներքին եւ արտաքին աննպաստ պայմաններու միջամտութեան դիմաց հերոսական կեցուածք չունեցող մարդը:

Տալ ինչ որ կը պահանջէ ժամանակը, լեւել աննպաստ բերումներու հարկադրանքին ինչ որ արեան գնով ձեռք բերուած է, այս կամաւոր ձեռնթափութենէն աւելի անբարոյ բան չկայ կեանքի մէջ: Մեծ եւ դիւցազնական զործեր վեր են իրենց ժամանակէն եւ տուեալ պայմաններէն: Նախ ճշմարտութիւն, ապա ժամանակը, այս է ճշմարտութեան ուղեգիծը: Ապագային՝ այսինքն յաւերժութեան յառող հոգիները ինքզինքնին իրագործելու տենդը ունին միայն, եւ ներկան փոխանակ մօտեցնելու անցեալին, կը փորձեն պատուանդան ընել զայն ապագային: Վարդան ապագային կը նայի, Վասակ անցեալին:

Սրտառուչ ըլլալէ աւելի, գեղեցիկ է կարմիր շարանը Աւարայրի նահատակներուն Կարմիր Վարդանի առաջնորդութեամբ: Մամիկոնեան տունը հինգ դարեր շարունակ քրիստոնեայ Հայաստանի զինուորական կորովի մարմնացումը եղաւ, արեան ուղիներէն տանելով հայուն սրբութեան եւ ազատութեան կարմիր դրօշը, իյնալով յետոյ հայ խաչելութեան ճամբուն վրայ:

Դժուար է գտնել ուրիշ ազգերու պատմութեան մէջ իշխանական տուն մը նման Մամիկոնեաններու, որոնց ասպետական ոգիի և զէնքի շօինդով լեցուած ըլլայ պատմութիւնը: Մամիկոնեանները կանխած են մեր մէջ Միջին դարու արեւմտեան ասպետականութիւնը, համադրելով իրենց վրայ հերոսութիւնն ու սրբութիւնը սուրի եւ խաչի խորհրդանշաններուն ներքեւ: Մամիկոնեաններ Հայ խաչին ու սուրին շողշողուն քարերը եղան: Սրտառուչ բայց հերոսական ինչ մը կայ դարերու այդ ոգորումին եւ վրիպումներուն ետին, տխուր՝ որ

մեր հոգիին մէջ Վարդանն ու Վասակը դեռ չեն համաձայնած իրենց արդար գիշումներով, կարենալ ընելու մեր կեանքը իրական դիւցազներգութիւն մը բռնոր ժամանակներու համար, ինչպէս եղաւ Վարդանանցը :

Վարդանանցով Հայը նոր մակարդակի մը վրայ կը ցուցադրէր իր արժէքը, եւ այդ արժէքին մեծութեան չափը այն պայքարն է զոր ան մղեց, եւ կը մղէ դարերէ ի վեր : Մեր ժողովուրդը կը զանազանուի ուրիշ ժողովուրդներէն ոչ միայն իր բնութեամբ, իր ինքնութեամբ, այլ նաեւ զայն իրականացնելու իր կերպովը :

Ի՞նչ բան արգիլեց որ ան միանար Պարսիկներուն, Յոյներուն, Հայուն ինքնութեան տեւականացման ճիգին մէջ կ'երեւի իր կատարելութեան գաղափարը : Հայուն արժէքը այդ խռատի եւ ինքնութեան յաւերժացման մէջ է : Տխուր բան է, որ մենք տակաւ կը լքենք հոգեկան այն արժէքները որոնք Հայ ժողովուրդը կ'ընեն Հայ ժողովուրդ :

Դարեր եկան ու անցան, եւ Վարդանանց արիւնոտ յիշատակն ու գաղափարը ինքզինքը կրկնեց միշտ մեր պատմութեան ընթացքին, ծրագրին ու աշխարհահայեացքը կազմելով մարտիրոսուող մեր ցեղին : Եւ մենք մեր պատմութեան դարաւոր շրջանին, այն ատեն միայն ճիշդ գործած ենք, երբ Վարդանանց ոգիովն ու օրինակովը շարժեր ենք : Վասն զի ազգերը ինչ որ կը կերտեն իրենց արիւնովն ու հոգիով, միշտ յաւիտենականութեան համար է :

Եթէ Սահակ-Մեսրոպեան սերունդը ծնունդ տուած չլլար Վարդանանց պատերազմին, եւ չունենար անով շահուած բարոյական յաղթանակը, տարբեր պիտի ըլլար թերեւ մեր ճակատագիրը : Ու վստահ կրնանք ըլլալ, թէ Աւարայրի արիւնոտ տեսարանին առջեւ, Լուսաւորիչն ու Սահակ-Մեսրոպ իրենց կայքերէն փոխանակ վշտակրելու, բերկրեցան, վասն զի իրենց երազը իրականացած էր : Հայը ճանչցած էր ինքզինքը և իր արժէքները, և ի հարկին պիտի զիտնար անոնց համար մեռնիլ : Իրենք ալ նոյնը չըրին միթէ, մին խոր վերապի զընտանին, և միւսը Միջագետքի և Սիւնեաց անապատներու մէջ, այրող նահատակներ եղան իրենց հոգիին մէջ վառուած լոյսին ու կրակին, այժմ ամբողջ ցեղը կ'այրէր այդ նոյն կրակով՝ Աւարայրի դաշտին վրայ միակ ու անօգնական : Վարդանանց ետեւ կեցած են իբրեւ վարող եւ սրտապնդող ոյժեր՝ Ղեւոնդեանք Աւարայրի դաշտին վրայ, Ազգն ու Եկեղեցին քով քովի եւ անբաժանօրէն կը մղեն պայքարը, Տղմուտի ափերուն վրայ առանց սլմոտելու :

Կը շարունակենք ապրիլ իբր ազգ, վասն զի Վարդանանց պատերազմը աւելի կամ նուազ զեղեցիկութեամբ շարունակուած է միշտ եւ կը շարունակուի մեր պատմութեան մէջ : Տակաւին երէկ այդ ոգին ապրեցանք, այսօր նորէն պէտք ունինք անոր, վաղը անոր պէտք է երթանք մեր ազգային կեանքի բոլոր երեսներուն վրայ, ընկերային, կրօնական եւ մշակութային բոլոր մարզերում : Ապրիլ ցեղօրէն, և իրազործել ցեղայինը քրիստոնէական կրօնի լոյսին մէջ, և յաւիտենական ճշմարտութեանց դիմաց, որուն գեղեցիկ օրինակը տուին Վարդանանք :

ԽՄԲ.